

Православні церкви України в процесі українського державотворення

Мартин Д. С., Міжрегіональна академія управління персоналом

У статті проаналізовано стан та розвиток основних Православних Церков в світі і Україні у контексті взаємодії держави та релігійних інститутів. Розкрито системну духовну кризу сучасного українського суспільства. Визначено зміст державної політики у сфері зміцнення духовності й моралі відповідно до життя та проповіді Українських Християнських Церков. Окреслено певні напрямки консолідації християнських громад в Україні. Здійснено комплексний аналіз наукової літератури з питань діалогу держави та релігійних організацій.

Поставлено наукову проблему щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад формування державної політики у сфері релігії на основі діяльності та проповіді Православних Церков в Україні в умовах глобалізованого світу. В статті визначено головні загрози національній безпеці держави у релігійній сфері, які постали перед Україною на сучасному етапі, а також теоретично обґрунтовано шляхи взаємодії держави та Українських Християнських Церков. Розкрита роль Православних Церков в Україні в процесах державотворення як теоретико-методологічної основи державної політики у сфері релігії.

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану взаємодії Української держави та Українських Православних Церков і основним напрямам їх співпраці. В статті розглянуто особливості розвитку Української Православної Церкви, шляхи розвитку взаємовідносин Церкви та держави в умовах політичної трансформації українського суспільства. Розглянуто також стан розбудови громадянського суспільства в Україні у контексті конструктивної взаємодії Церкви, суспільства та держави.

У статті обґрунтовано, що Українські Християнські Церкви були, є і будуть невід'ємною частиною української культури, історії та майбутнього глобального світу. Діалог Церкви та держави постійно буде базисним елементом суспільного розвитку, фундаментом українського державотворення та платформою процесів демократизації в Україні.

Ключові слова: *Процеси державотворення; держава; християнство; взаємодія; діалог; Православ'я; соборність; єдність; політика; глобалізація; соціальне вчення Церкви; політична теологія*

Orthodox churches of Ukraine in the process of Ukrainian state formation

Martyshyn D. S., Interregional Academy of Personnel Management

The article analyzes the state and development of the main Orthodox Churches in the world and in Ukraine in the context of the interaction of the state and religious institutions. The systemic spiritual crisis of modern Ukrainian society is revealed. The content of the state policy in the field of strengthening spirituality and morality according to the life and sermon of the Ukrainian Christian Churches is determined. Certain directions of consolidation of Christian communities in Ukraine are outlined. The complex analysis of scientific literature on state dialogue and religious organizations is carried out.

The scientific problem concerning the improvement of theoretical and methodological principles of the formation of the state policy in the field of religion based on the activities and preaching of the Orthodox Churches in Ukraine in the conditions of the globalized world is posed. The article identifies the main threats to the national security of the state in the religious sphere which faced Ukraine at the present stage, as well as the theoretically grounded ways of interaction between the state and the Ukrainian Christian Churches. The role of Orthodox Churches in Ukraine in the processes of state formation as a theoretical and methodological basis of state policy in the field of religion is revealed.

The article is devoted to the research of the current state of interaction between the Ukrainian state and the Ukrainian Orthodox Churches and the main directions of their cooperation. The article deals with the peculiarities of the development of the Ukrainian Orthodox Church, ways of developing the relations between the Church and the state in the conditions of the political transformation of Ukrainian society. The state of development of civil society in Ukraine in the context of constructive interaction between the Church, society and the state is also considered.

The article substantiates that the Ukrainian Christian Churches were, are and will be an integral part of Ukrainian culture, history and future of the global world. The dialogue between the Church and the state

will always be the basic element of social development, the foundation of the Ukrainian state building and the platform of democratization processes in Ukraine.

Keywords: *processes of state formation; state; Christianity; interaction; dialogue; Orthodoxy; unity; politics; globalization; social doctrine of the Church; political theology*

Православные церкви Украины в процессе украинского государства

Мартишин Д. С., Межрегиональная академия управления персоналом

В статье проанализировано состояние и развитие основных Православных Церквей в мире и Украине в контексте взаимодействия государства и религиозных институтов. Раскрыт системный духовный кризис современного украинского общества. Определено содержание государственной политики в сфере укрепления духовности и морали в соответствии с жизнью и проповедью Украинских Христианских Церквей. Очерчены определенные направления консолидации христианских общин в Украине. Проведен комплексный анализ научной литературы по вопросам диалога государства и религиозных организаций.

Поставлена научная проблема совершенствования теоретико-методологических основ формирования государственной политики в сфере религии на основе деятельности и проповеди Православных Церквей в Украине в условиях глобализирующегося мира. В статье определены главные угрозы национальной безопасности государства в религиозной сфере, которые возникли перед Украиной на современном этапе, а также теоретически обоснованы пути взаимодействия государства и Украинских Христианских Церквей. Раскрыта роль Православных Церквей в Украине в процессах государственного строительства как теоретико-методологической основы государственной политики в сфере религии.

Статья посвящена исследованию современного состояния взаимодействия Украинского государства и Украинских Православных Церквей и основным направлениям их сотрудничества. В статье рассмотрены особенности развития Украинской Православной Церкви, пути развития взаимоотношений Церкви и государства в условиях политической трансформации украинского общества. Рассмотрено также состояние гражданского общества в Украине в контексте конструктивного взаимодействия Церкви, общества и государства.

В статье обосновано, что Украинские Православные Церкви были и будут неотделимой частью украинской культуры, истории и будущего глобального мира. Диалог Церкви и государства постоянно будет базисным элементом государственного строительства и платформой процессов демократизации в Украине.

Ключевые слова: *Процессы государственного строительства; государство; христианство; взаимодействие; диалог; Православие; соборность; единство; политика; глобализация; социальное учение Церкви; политическая теология*

Постановка проблеми.

Постановка стратегічної мети розвитку Української держави в напрямку демократизації усіх сторін життя громадян надзвичайно актуалізує проблематику взаємодії держави та Церкви, виводить науковців на принципово новий рівень осмислення ролі релігії у житті суспільства. Вивчаючи взаємодію держави та Церкви, варто говорити про те, що сьогодні у діалозі влади і релігійних лідерів має бути не домінування, не диктат державної влади та керманців політичних сил, а рівноправне партнерство, толерантність, довіра, взаємоповага і консенсус влади і релігійних громад у руслі відродження та духовного розвитку України. Адже розвинені країни

Європи будують своє життя на підвалинах діалогу суспільства, влади й релігії [17, 18, 19, 20]. Відомо, що християнські цінності (насамперед, найвища цінність релігії – людина, яка створена за образом і подобою Бога, соборність, солідарність, милосердя, любов, єдність) сприяють активізації та поширенню різноманітних форм діалогу Церкви й суспільства, що значною мірою сприяє стабільності розвитку держави та зростанню процесів демократії [4, 6, 9, 10].

Наголосимо, що в контексті кардинальних суспільних змін та в умовах багатогранних процесів глобалізації зростає вага всебічної діяльності Православних Церков в Україні у формуванні богословських відповідей на виклики сучасного світу. Осо-

бливо це виявляється в час війни, суспільно-політичних трансформацій, економічних перетворень та пошуку духовних ідей розвитку країни, коли безумовно, зростає роль релігійно-морального й духовного чинника в гуманітарній сфері [1, 2, 3, 16]. Розвиток життя Православ'я безпосередньо впливає на формування суспільної думки, зміцнення держави, формування внутрішнього світу особистості, розвиток громадянського суспільства та духовну культуру України [16]. Слушно зауважує професор Анатолій Колодний: «Діючі на наших теренах релігійні спільноти мають працювати на вибудову незалежної Української держави, на наше національне відродження. Релігія не має тягнути людину у світ темного середньовіччя, до втечі зі світу: вона покликана сприяти духовному становленню особистості... Свобода буття релігії і віросповідань має знайти реальне втілення та і правове забезпечення. В демократичній державі немає місця поділу на бажані і небажані» [18, с. 530-531].

Аналіз досліджень і публікацій.

Взаємодія Церкви та держави активно вивчається у межах теорії інтегративного розуміння духовної, політичної та соціальної структури суспільства (соціологія, державне управління, політична теологія, соціальна філософія, політологія, моральне богослов'я, релігієзнавство). Синтез цих важливих питань представлено у працях таких науковців, як Б. Августина, Т. Аквінського, А. Сміта, К. Маркса, М. Вебера, С. Хантінгтона, А. Тойнбі, К. Доусона, Е. Фромма, П. Сорокіна, Ж.-П. Віллама, О. Панаріна, І. Огієнка, В. Липинського.

Проте ще недостатньо опрацьовано діалогічний аспект Церкви та держави з урахуванням церковної та богословської літератури. Видатні християнські богослови: Папа Римський Іоанн XXIII (Анджело Джузеппе Ронкаллі), Папа Римський Іоанн Павло II, Папа Римський Бенедикт XVI, Папа Римський Франциск, Вселенський Патріарх Варфоломій (Архондоніс), митрополит Іоанн (Зізіулас), митрополит Каліст (Уер), митрополит Любомир (Гузар), митрополит Святослав (Шевчук), єпископ Борис (Гудзяк), архімандрит Кирило (Говорун), протодиякон Андрій Кураєв, диякон Павло Гаврилюк, ди-

якон Микола Денисенко, Христос Яннарас, Мирослав Маринович, Ярослав Грицак, Антуан Аржаковський.

Питання духовного життя людства у сфері політики, культури та економіки, важливі аспекти державотворення, синтезу християнської теології та релігійної філософії свого часу знайшли своє важливе місце в спадщині релігійних мислителів: Володимира Соловйова, Миколи Бердяєва, Дмитра Мережковського, Миколи Лоського, священника Павла Флоренського, протоієрея Сергія Булгакова, Семена Франка, Льва Карсавіна, Івана Ільїна, Георгія Федотова, Олексія Лосєва, Георгія Флоровського, Василя Зеньковського. Джерелом своїх релігійних роздумів про Бога, людину, державу і світ вони вважали не лише християнське віровчення, а й філософію, політологію, літературу, мистецтво, етику й інші напрями сучасної науки.

Теоретичні напрацювання з державного управління, які слугують фундаментальною основою для розроблення механізмів діалогової взаємодії Церкви та держави, представлено у працях таких науковців, як В. Алексєєв, М. Головатий, А. Колодний, А. Валюх, О. Саган, Л. Филипович, Ю. Чорноморець, М. Черенков, Г. Митрофанов, В. Бліхар, С. Чапнін, О. Гаркуша, О. Недавнія, В. Мартиненко, П. Яроцький, А. Зінченко, Г. Щокін, С. Рябов, В. Шевченко, А. Зубов, Ю. Сурмін, І. Варзар, О. Радченко, Є. Романенко, В. Пасічник, В. Петренко.

На науково-методичному рівні існує низка конструктивних розробок взаємодії Церкви та держави у вирішенні окремих прикладних проблем у державному управлінні. Так, у працях митрополита Володимира (Сабодана) [13], митрополита Олександра (Драбинки), архімандрита Кирила (Говоруна) розглядається взаємодія Церкви та держави з громадським суспільством. Аналізується церковними богословами взаємодія державних органів та інститутів громадянського суспільства у вирішенні окремих соціальних та політичних проблем українського суспільства [8, 9, 10, 11].

Виходячи із соціального вчення християнства, можна говорити, про існування трьох основних сфер життєдіяльності людини, у яких Церква тісно співпрацює з державою

та громадянським суспільством: духовна, політична та соціальна (економічна) [12].

Духовна сфера – це богослов'я, наукові теорії, філософські концепції, творчість, мистецтво, культура, психологічні установки, життєвий духовний досвід людини, всебічні релігійні традиції світу тощо. В ході духовної взаємодії Церква та держава цілеспрямовано формують через механізми соціалізації такі духовні ціннісні особистості, які б найбільшою мірою відповідали реаліям людського буття.

Політична сфера – це відносини, що виникають у зв'язку із задоволенням політичних інтересів віруючої людини, реалізацією її свободи шляхом богословського осмислення сучасної політики та участі християн у різного роду політичних партіях, громадських об'єднаннях, рухах та асоціаціях. Саме цей інтерес є домінуючим і таким, що визначає політичний образ будь-якої організації, її відношення до існуючої держави. В ході політичної взаємодії Церква й демократична держава забезпечують пріоритет політичних прав і свобод особистості в повсякденному буденному житті людства.

Соціальна сфера – це царина задоволення соціальних та економічних потреб, свобод людини (родина, професіональний колектив, соціальна справедливість, праця, охорона здоров'я, соціальний захист, соціальна політика). В ході соціальної взаємодії Церква та держава розбудовують такий рівень соціальних відносин, який би найбільшою мірою стимулював подальший духовний, соціальний та політичний розвиток держави, суспільства, світу.

Мета дослідження.

Метою статті є вирішення науково-теоретичного завдання, що полягає в розкритті ролі Православних Церков в Україні в процесах державотворення.

Мета дослідження зумовила постановку і розв'язання таких завдань:

— охарактеризувати сучасний стан Православних Церков у світі;

— дослідити процес становлення та розвитку основних напрямів взаємодії державної влади та Православної Церкви у процесах державотворення;

— розкрити шляхи духовного впливу

Православних Церков України на процеси державотворення та розвиток громадянського суспільства;

— запропонувати шляхи вдосконалення основних напрямів взаємодії Української держави та Українських Християнських Церков.

Виклад основного матеріалу.

Отже, на цей час Вселенське Православ'я включає в себе п'ятнадцять автокефальних Помісних Церков: Константинопольську Православну Церкву (Турція та значна частина світової православної діаспори), Олександрійську Православну Церкву (Єгипет та деякі країни Африки), Антіохійську Православну Церкву (Сирія, Ліван), Єрусалимську Православну Церкву (Палестина), Руську Православну Церкву (до канонічної території якої належить Українська Православна Церква та Церкви країн колишнього СРСР), Грузинську Православну Церкву, Сербську Православну Церкву (до канонічної території якої належать Церкви колишньої Югославії), Румунську Православну Церкву, Болгарську Православну Церкву, Кіпрську Православну Церкву, Елладську Православну Церкву (Греція), Албанську Православну Церкву, Польську Автокефальну Православну Церкву, Православну Церкву Чеських земель і Словаччини та Православну Церкву в Америці. Кожна з цих Церков має повну самостійність у своєму управлінні, розвитку, але тим не менш це не перешкоджає єдності світового Вселенського Православ'я, яке є єдиним у Христі та вірі в Нього.

До цього варто додати, що існують також й автономні Церкви, які не мають повної церковної незалежності. До них належать: Синайська Автономна Православна Церква, Японська Автономна Православна Церква, Критська Автономна Православна Церква, Фінська Автономна Православна Церква, Естонська Автономна Православна Церква, Китайська Автономна Православна Церква. Зазначимо, що розвиваються й самоуправні Церкви у складі автокефальних Православних Церков. Наприклад, до Руської Православної Церкви належать: Українська Православна Церква (з широкими правами самоуправління), Латвійська Православна Церква, Молдовська Православна Церква,

Естонська Православна Церква, Руська Православна Церква Закордоном. У свою чергу до Константинопольської Православної Церкви належать: Українські Православні Церкви в Канаді й США, Західноєвропейський екзархат російських парафій та ін. У складі Сербської Православної Церкви знаходиться Охридська архієпископія (Македонія). Румунська Православна Церква опікується Бессарабською митрополією (Молдова).

До Українських Православних Церков належать: Українська Православна Церква (УПЦ) з Предстоятелем – Блаженнішим Митрополитом Київським і всієї України Онуфрієм (Березовським); Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП) з Предстоятелем – Святійшим Патріархом Київським і всієї Русі–України Філаретом (Денисенком); Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) з Предстоятелем – Блаженнішим Митрополитом Київським і всієї України Макарієм (Малетичем); Українська Автокефальна Православна Церква (оновлена) (УАПЦ) (о) на чолі з архієпископом Харківським та Полтавським Ігорем (Ісиченком). УПЦ КП, УАПЦ, УАПЦ (о), зберігаючи православну віру, християнську теологію, православну догматику з певних організаційних та політичних причин поки що не мають спілкування з Помісними Православними Церквами світу і знаходяться у стадії визнання їх Вселенським Константинопольським Патріархом Варфоломієм I (Архондонісом), а також усією повнотою Вселенського Православ'я. Саме тому для Української держави центральним було й залишається питання духовної єдності українського народу і створення Єдиної Української Помісної Православної Церкви (УППЦ). Неважко помітити, що сьогодні загрозливими були і є для українського народу не лише проблеми війни, національної безпеки, формування національної ідеї, економічні аспекти розвитку держави, а насамперед питання духовної цілісності, міцності та духовного єднання українського народу. Нині питання Української Автокефалії, церковної єдності Українського Православ'я, цілісності української держави, міжконфесійний мир,

релігійне порозуміння мають надто духовну та соціальну гостроту [17, 18, 19, 20].

Вагомий і неоцінений внесок у розбудову Української держави робить Українська Греко-Католицька Церква з Предстоятелем – Верховним архієпископом, митрополитом Святославом (Шевчуком). Теоретичною основою державною політики у сфері взаємодії держави та Церкви можуть служити праці з соціального вчення Церкви митрополита Андрея (Шептицького), митрополита Йосифа (Сліпого), священника Івана Шевцова, священника Степана Ярмуса. Саме ці церковні діячі роблять акцент на актуалізації християнських цінностей, теології Церкви у процесах українського державотворення, не ігноруючи інші аспекти геополітичної, національної та міжнародної безпеки у світі.

Наголосимо, що на сьогодні провідну та визначальну роль у вирішенні болісних питань життя Вселенського Православ'я і України, безперечно, відіграє Константинопольська Православна Церква (Вселенський, Константинопольський Патріархат), яка намагається вирішити усі спірні питання церковного сучасного життя. На даному етапі становлення та розвитку місії Православної Церкви у світі широка громадська діяльність Православ'я на міжнародному рівні пов'язана з діяльністю Святого і Великого Собору Православної Церкви, який відбувся на Криті у 2016 році. У своїх документах, зверненнях та духовних настановах Собор наполягає на розробленні нової моделі активної соціальної діяльності Православної Церкви у світі, закликаючи православну спільноту вийти з соціального гетто, фундаменталізму, ізоляції на широкі простори громадсько-політичного життя сучасного суспільства [3].

Цілком справедливо наголошує архімандрит Кирило (Говорун): «Загальноправославний Собор має вищий авторитет, і лише Собор має право артикулювати, що є Православ'ям, що є Церквою» [8, с. 106]. Велика кількість церковних ієрархів із усіх куточків світу взяла участь у цьому Святому і Великому Соборі, засвідчивши, що «Православна Церква втілює свою єдність і соборність «у Соборі». Соборність пронизує її організацію та спосіб прийняття рішень, визначає її шлях. Православні автокефальні Церкви

не є федерацією Церков, але Єдиною Святою Соборною і Апостольською Церквою. Кожна Помісна Церква, оскільки вона подає Євхаристію, є місцевою присутністю і проявом Єдиної Святої Соборної і Апостольської Церкви» [8, с. 106].

Розглядаючи історію Православ'я у світі, варто наголосити, що християнській традиції притаманний богословський універсалізм, об'єднання, любов, єдність у Христі. Наприклад, все найкраще, що є в західній та східній християнській традиції, зберігає в собі Українське Православ'я. Саме цим християнський, церковний патріотизм відрізняється від войовничого, радикального націоналізму. У сучасній науці поняття «нація» застосовується в двох значеннях: як етнічна спільність і як сукупність громадян однієї держави. Взаємовідносини Церкви і нації мають розглядатися в контексті як першого, так і другого значення цього слова. Позитивні аспекти церковного життя України збагачують духовний досвід сучасної людини.

На нашу думку, саме українська християнська ідея розвитку церковних парафій та розбудови держави намагається зламати імперські ідеологічні шаблони сприйняття православної віри. Вочевидь, що свобода від «кріпаччини» в церковному житті, прагнення до незалежності в усіх сферах церковного буття та атмосфера безперервної богословської дискусії на різні теми розбудови держави, політики, свободи слова, історії та життя усього суспільства – відмінна характеристика Православ'я в Україні [14, с. 25-26].

Наголосимо, що Українське Православ'я має свій особливий імпульс духовної радості, свободи, радіння, подяки, захоплення красою природи, містичного інтуїтивізму споглядання Творця через усну народну творчість, образотворче мистецтво, ремесла та національні традиції. Однак, з точки зору теологічної думки християнства, така унікальність та неповторність богословської думки Українського Православ'я не мусить мати нічого спільного з політичними спекуляціями, національною ненавистю та геополітичними проектами великих держав світу.

В Україні державні службовці, духовенство, науковці, журналісти, все суспільство

споглядають реальні шляхи конструктивного діалогу Церкви та держави:

— проходять круглі столи, конференції, зустрічі представників державної, місцевої влади та священнослужителів, духовних лідерів Українських Християнських Церков;

— триває всебічне обговорення загальних проблем державного, національного й церковного життя парафій й різних релігійних конфесій;

— між різними представниками Християнських Церков відбувається обмін думками, стратегіями та концепціями розвитку суспільно-політичного й духовного життя України;

— впроваджуються в суспільне буття України християнські цінності та духовні ідеї розвитку українського народу;

— розвивається соціальне служіння церковних громад та просвітницьких інфраструктур церковних парафій у вищих навчальних закладах та школах.

Зауважимо, що Українські Церкви, які на сьогодні мають велику довіру українського народу, в майбутньому без реальних дій та рухів у напрямі утвердження Євангельської Істини, Правди Божої, без наближення один до одного та утвердження єдності у Бозі будуть втрачати довіру [15]. Сьогодні настав час, коли державним керманічам, політикам, лідерам громадських рухів і усім християнам треба не лише говорити про єдність та інтеграцію у європейський простір, а спільними переконливими діями утверджувати духовну єдність Української держави й усього народу.

Відомо, що у спотвореному релігійному світогляді часто виникають помилкові за своєю однобічністю погляди: цілковите зречення від активної життєвої позиції, оптимізму, діяльності і навіть соціальної присутності у світі. Такі спотворені переконання можна споглядати на багатьох церковних парафіях і знаходити у різних релігійних поглядах віруючих людей, які постійно стоять перед альтернативою: Бог або світ. Таке світосприйняття утворює між Богом і людиною непрохідну прірву, і тим самим усувається священна місія християнина – перетворення людського буття в усіх його напрямках.

Говорячи про необхідність і навіть неми-

нучість формування в житті сучасної держави й людини загалом високих духовних і моральних ідеалів, не можна не звертати увагу на реальний стан речей: умови життя людей та їхнє критичне ставлення до релігії. Мусимо визнати, що для певного кола віруючих людей віра у Христа – це не повнота християнської істини і новий рівень життя в єдності з Богом, а певна відносна соціальна модель розвитку людства, цінності історії, культури або навіть політичної ідеології.

На превеликий жаль, можна споглядати таку сумну картину: людина не молиться, не відвідує храм, не веде активного духовного життя, далека від Святого Письма і Священного Передання Православної Церкви, більше того, часто просто не визнає існування Бога, але при цьому вважає себе провідним фахівцем у галузі релігії, богослов'я, каноніки, церковно-парафіяльного життя й релігійної філософії. Люди з виглядом розуміння сутності питання розмірковують про Церкву, Біблію, але при цьому навіть ні разу не відкривали у своєму житті Святого Письма.

Варто зазначити, що з точки зору християнської теології, Церква – це не свято в богослужбовій храмовій резервації або історичний музей релігії. Церква – відкрите суспільство свідків Христової любові і дії задля Божого Царства. Завдання християнської місії у світі – не поневолення сучасного суспільства середньовічними моральними зобов'язаннями, а налагодження справжнього та реального спілкування з Живим Христом.

Слід наголосити, що діалог держави та Церкви завжди спрямований на розширення та поглиблення духовної й соціальної місії Православної Церкви в Україні, він сприяє впровадженню теологічного знання в сучасну науку, освіту та соціальну практику через реальні кроки дієвої взаємодії Церкви, держави та суспільства. Євангельська проповідь, богослужіння й соціальна робота Церкви спрямовані на формування процесів кардинального духовного перетворення, освячення суспільства та окремих соціальних інститутів, сприяють посиленню впливу християнської громадськості на український соціум. До цього варто додати слова архієпископа Ігора (Ісіченко): «Без серйозних бого-

словських досліджень не можна сподіватися на структурну повноту академічної науки, на якісні зміни в науковій методології» [7, с. 143].

Відомо, що саме духовне життя християнина дає змогу долати ізоляцію людини, гріховне самозамикання особистості, відновлювати соціальні зв'язки, реабілітувати індивідуум та цілі соціальні групи [15]. Саме тому український вчений, професор Георгій Щокін наголошує: «Зараз настає епоха домінування духовних цінностей, отже, слід очікувати відродження Православ'я і домінуючої ролі слов'янського суперетносу» [21, с. 45].

Професор, протоієрей Микола Забуга писав: «Православна Церква була, є і буде домом Бога Живого, де зберігається істина, яку Христос подав нам через Євангеліє на всі часи до кончини віку. Підкреслимо і ту незаперечну історичну правду, що Православ'я сформувало слов'янську душу, українську совість, менталітет, спосіб життя наших пращурів. Тисяча років Православ'я – це тисяча років дії Провидіння Божого серед побожного народу з метою створити тверду основу нашого спасіння» [5, с. 88-89].

Розмірковуючи про місію Церкви, майбутнє православної теології, варто намітити і перспективні напрями розвитку православної думки. Важливим і найбільш актуальним напрямом сучасного православного богослов'я є вчення про Церкву (еклезіологія), соціальна доктрина, публічна теологія й християнська апологетика. Сьогодні більшість православних богословів прагне встановити справжній науковий діалог між церковною та світською наукою (державне управління). Прагнення до діалогу соціальної думки Церкви, сучасної політології, соціології й релігієзнавства породжене природно-необхідною потребою православної теології усвідомити свою священну місію, євангельську проповідь, проголошення християнських цінностей, тим самим здобути і утвердити власну соціальну й духовну концепцію оновлення й освячення світу у процесах українського державотворення.

Зазначимо, що розвиток соціальної думки Церкви, її еклезіологія мусять здійснюватися не в навмисній ізоляції від усіх форм

світської наукової думки, а у відкритому і гранично чесному діалозі з нею. Ефективна ж участь у такому діалозі можлива тільки тоді, коли православна теологія буде говорити на рівних з представниками світської науки (державне управління, політологія, соціологія, релігієзнавство).

Вважаємо, що завдяки своїй свідомій орієнтації Церкви на відкритість викликам сучасного світу її богослов'я є актуальним, плідним і надзвичайно перспективним напрямом сучасної української академічної науки у сфері державного управління. Усі розмови про її безперспективність, неподоланну кризу або навіть смерть теології безпідставні і не відповідають дійсності. Незважаючи на свою молодість, теологія вже давно перестала бути суто богословським та церковним проектом, втілюючись у цілому ряді праць світських науковців.

Висновки.

Згідно з християнською теологією християнин завжди мусить шукати кращого з'ясування політичних, соціальних, економічних проблем сучасної епохи, на відміну від інших суспільних груп. Роль Церкви можна коротко описати так: приводячи людину до Бога, Церква має допомогти їй пізнати себе і знайти своє власне місце у світі. Християнин покликаний до постійного розвитку і звершення, тому що віра дає цілісний образ світу та людини, на який він може орієнтуватися. Не випадково місія Церкви в сучасному світі включає: проповідь Слова Божого (Біблії), богослужіння (таїнства і обряди) та соціальне служіння ближньому.

При всіх очевидних досягненнях християнські теологи, представники Українських Церков, церковні діячі, священнослужителі усвідомлюють себе лише на початку шляху. Більшість проблем українського державотворення ще не знайшли свого адекватного вирішення. Перш за все конструктивний діалог Церкви й держави все ще залишається недосяжною ідеальною метою, оскільки люфт між теорією та практикою ще не подоланий, як і значні політичні розбіжності між

підходами до церковних питань. Однак усі ці труднощі є проблемами зростання, розвитку, плюралізму і будуть цілком вирішені у майбутньому. Потрібно спокійно і відповідально продовжувати розпочатий діалог церковної та світської науки.

На нашу думку, сучасна православна теологія має продовжувати свій рух до адекватного формулювання викладу віровчення і православного світогляду. Православна теологія має бути досконалою, актуальною, зрозумілою, без наукових прогалин, дієвим, живим, тобто досвідножиттєвим.

Церква також добре усвідомлює, що не тільки вона допомагає державі, суспільству, що сучасний світ, прогрес науки та техніки, у свою чергу, вельми допомагають їй у виконанні своєї місії. Тому Церква постійно прагне живого діалогу з державою в усіх галузях людського буття до подолання відчуженості, що склалася протягом радянського періоду. Церква вважає очевидним благом науковий діалог, взаємодію Церкви та держави, вільну та добровільну громадську діяльність, спрямовану на праведне та гідне влаштування життя, на свідectво про свою віру справами, на допомогу та служіння ближньому — на виконання заповіді Божої: «Люби свого ближнього, як самого себе» (Мф. 22:39).

Наголосимо, що Православна Церква в Україні завжди допомагала нашому українському народові зберігати свою національну ідентичність, вистоювати у лихоліття воєн і соціальних трагедій і сьогодні допомагає протистояти усім кризам, негараздам та потрясінням. Головним принципом і рушійною силою будь-якої соціально активної дії християнина повинен стати страх перед Господом, відповідальність за мир, Церкву Христову і правду Божу перед історією і майбутнім. Православний українець має нарешті звикнути до думки, що облаштованість його життя, життя церковної парафії і його країни, втілення соціальних ідеалів добра і справедливості залежить не тільки від Бога, але й від нього самого.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Варзар І. Із контекстів минулих літ. Вибране в концептуальних і мемуарних вимірах / І. Варзар // Книга 3: Політичний портрет Петра Могили на історичному тлі та в контекстах реалій Ренесансної епохи. – Київ: «МП Леся», 2015. – 325 с.
2. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми / ред. В. М. Князев. – Київ: Вид-во НАДУ. Міленіум, 2003. – 320 с.
3. Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. – Київ: Відкритий Православний Університет Святої Софії-Премудрості, ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – 112 с.
4. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ — початку ХХІ століття / В. Єленський. – Львів: Український Католицький університет, 2013. – 504 с.
5. Забуга М. Православні цінності в сучасному українському контексті / М. Забуга // Православні духовні цінності і сучасність: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 21 берез. 2003 р. – Київ: МАУП, 2003. – С. 88-98.
6. Інституційні процеси конфесійного життя світу й України / ред. А. Колодний. – Київ: УАР, 2015. – 384 с.
7. Іорг (Ісиченко), архієп. Розмови на межі тисячоліть. – Харків-Львів: Святогорець, 2008. – 368 с.
8. Кирил (Говорун), архім. Післямова. Святий Дух виявився професійнішим за професійних церковних бюрократів // Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. – Київ: «Дух і Літера», 2016. – С. 103-108.
9. Кирилл (Говорун), архим. Церковное общение в наше время: от самоизоляции к преобразующей открытости // Церковь и время. – 2011. – № 1. – С. 44-62.
10. Кирилл (Говорун), архим. Церковь и идеология: разделения и редукции // Государство, религия, церковь. – 2014. – № 3. – С. 225-245.
11. Кирило (Говорун), архім. Українська публічна теологія. – Київ: Відкритий Православний Університет Святої Софії-Премудрості, Дух і Літера, 2017. – 144 с.
12. Крутій О. М. Публічний діалог в системі політичної культури демократичного суспільства / О. М. Крутій, О. В. Радченко. – Харків: Вид-во АДНДУ, 2015. – 396 с.
13. Мартишин Діонісій, прот. Діалог Української Православної Церкви та Української держави в соціальній думці Блаженнішого Митрополита Володимира (Сабодана) // Українська держава і Церква: філософські, теологічні та практичні аспекти співпраці в інтересах людини: Матеріали наук. прак. конф., м. Київ, МАУП, 19 трав. 2016 р. – Київ: ДП «Вид. дім «Персонал» 2016. – С. 53-63.
14. Мартишин Діонісій, прот. Зустріч із Живим Богом: духовні бесіди на православні свята. – К.: Духовно-просвітницький Центр імені Святих Апостолів, 2013. – 104 с.
15. Мартишин Дионисий, прот., Бочков Павел, свящ. Духовные идеалы Православной Церкви и преодоление социальной изоляции на церковном приходе // Христианос. – 2016. – № XXV. – С. 211-232.
16. Пасічник В. М. Формування державної політики національної безпеки України в контексті реалізації української національної ідеї / В. М. Пасічник. – Львів: Сполом, 2014. – 512 с.
17. Релігія – світ – Україна. Колективна монографія в 3-х книгах. Книга II: Міжконфесійні відносини поліконфесійної України / ред. А. Колодний, Л. Филипович // Українське релігієзнавство. – 2011. – № 1.
18. Релігія – світ – Україна. Колективна монографія в 3-х книгах. Книга III: Релігійні процеси в перспективі їх виявів / ред. А. Колодний, Л. Филипович // Українське релігієзнавство. – 2012. – № 61.
19. Релігія – світ – Україна. Колективна монографія в 3-х книгах. Книга I: Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу / ред. А. Колодний, Л. Филипович // Українське релігієзнавство. – 2010. – № 56.
20. Україна релігійна // Книга друга: Прогнози релігійного життя. – Київ: Українська Асоціація релігієзнавців; Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАНУ, 2008. – 344 с.
21. Щокін Г. Україна і світ на зламі історії / Г. Щокін. – Київ: МАУП, 2007. – 52 с.

REFERENCES

1. Varzar, I. (2015). Iz kontekstiv mynulykh lit. Vybrane v kontseptualnykh i memuarnykh vymirakh [From the Context of Past Years. Selected in conceptual and memoir dimensions]. *Knyha 3: Politychnyi portret Petra Mohyly na istorychnomu tli ta v kontekstakh realii Renesansnoi epokhy*. Kyiv: «MP Lesia» [in Ukrainian].
2. Kniaziev, V.M. (Ed.). (2003). *Derzhavne upravlinnia: filosofski, svitohliadni ta metodolohichni problemy* [Public administration: philosophical, ideological and methodological problems]. Kyiv: Vyd-vo NADU Milenium [in Ukrainian].
3. *Dokumenty Sviatoho i Velykoho Soboru Pravoslavnoi Tserkvy* [Documents of the Holy and Great Council of the Orthodox Church]. (2016). Kyiv: Vidkrytyi Pravoslavnyi Universytet Sviatoi Sofii-Premudrosti, DUKh I LITERA [in Ukrainian].
4. Ielenskyi, V. (2013). *Velyke povnennia: relihiia u hlobalnii politytsi ta mizhnarodnykh vidnosynakh kintsia XX – pochatku XXI stolittia* [Great return: religion in global politics and international relations of the late XX - early XXI century]. Lviv: Ukrainyskyi Katolytskyi universytet [in Ukrainian].
5. Zabuha, M. (2003). *Pravoslavni tsinnosti v suchasnomu ukrainskomu konteksti* [Orthodox values in the modern Ukrainian context]. *Pravoslavni dukhovni tsinnosti i suchasnist – Orthodox spiritual values and the present: Proceedings of the International scientific and practical conference*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
6. Kolodnyi, A. (Ed.). (2015). *Instytutsiini protsesy konfesiinoho zhyttia svitu y Ukrainy* [Institutional processes of confessional life of the world and Ukraine]. Kyiv: UAR [in Ukrainian].
7. *Iorgh (Isichenko), arkhieep. Rozmovy na mezhi tysiacholit* [Yorg (Isichenko), archbishop. Conversations at the turn of the millennium]. (2008). Kharkiv-Lviv: Sviatohorets [in Ukrainian].
8. *Kyrylo (Hovorun), arkhim. Pisliamova. Sviatyi Duh vyiavysia profesiinishym za profesiynykh tserkovnykh biurokrativ* [Kiril (Govorun), archim. Epilogue. The Holy Spirit was more professional than church bureaucrats]. (2016). *Dokumenty Sviatoho i Velykoho Soboru Pravoslavnoi Tserkvy*. Kyiv: «Dukh i Litera» [in Ukrainian].

9. Kirill (Hovorun), arkhym. *Tserkovnoe obshchene v nashe vremia: ot samozoliatsyy k preobrazhaiushchei otkrytosti* [Kirill (Govorun), Archimandrite. *Church communication in our time: from self-isolation to transformational openness*]. (2011). *Tserkov y vremia*, 1, 44-62 [in Russian].
10. Kirill (Hovorun), arkhym. *Tserkov y ydeolohyia: razdelenyia y reduktsyy* [Kirill (Govorun), Archimandrite. *Church and ideology: division and reduction*]. (2014). *Hosudarstvo, relyhyia, tserkov*, 3, 225-245 [in Russian].
11. Kyrylo (Hovorun), arkhym. *Ukrainska publiczna teolohiia* [Kiril (Govorun), Archimandrite. *Ukrainian Public Theology*]. (2017). Kyiv: Vidkrytyi Pravoslavnyi Universytet Sviatoi Sofii-Premudrosti, Dukh i Litera [in Ukrainian].
12. Krutii, O.M., & Radchenko, O.V. (2015). *Publichnyi dialoh v systemi politychnoi kultury demokratychnoho suspilstva* [Public dialogue in the system of political culture of a democratic society]. Kharkiv: Vyd-vo ADNDU [in Ukrainian].
13. Martyshyn Dionisii, prot. *Dialoh Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy ta Ukrainskoi derzhavy v sotsialnii dumtsi Blazhennishoho Mytropolyta Volodymyra (Sabodana)* [Martyshyn Dionisiy, prod. Dialogue of the Ukrainian Orthodox Church and Ukrainian State in the social thought of His Beatitude Metropolitan Volodymyr (Sabodan)]. (2016). *Ukrainska derzhava i Tserkva: filosofski, teolohichni ta praktychni aspekty spivpratsi v interesakh liudyny – Ukrainian State and Church: Philosophical, Theological and Practical Aspects of Cooperation in the Human Interest: Proceedings of the scientific and practical conference*. Kyiv: DP «Vyd. Dim «Personal» [in Ukrainian].
14. Martyshyn Dionisii, prot. *Zustrich iz Zhyvym Bohom: dukhovni besidy na pravoslavni sviata* [Martyshyn Dionisiy, prod. Meeting with the Living God: spiritual conversations on Orthodox holidays]. (2013). Kyiv: Dukhovno-prosvitnytskyi Tsentri imeni Sviatykh Apostoliv [in Ukrainian].
15. Martyshyn Dyonysyi, prot., Bochkov Pavel, sviashch. *Dukhovnye udealy Pravoslavnoi Tserkvy y preodolennye sotsyalnoi yzoliatsyy na tserkovnom prykhode* [Martyshyn Dionysius, Archpriest., Pavel Barrel, priest. The spiritual ideals of the Orthodox Church and the overcoming of social isolation in the church parish]. (2016). *Khrystyanos*, XXV, 211-232 [in Ukrainian].
16. Pasichnyk, V.M. (2014). *Formuvannia derzhavnoi polityky natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti realizatsii ukrainskoi natsionalnoi idei* [Formation of the National Policy of Ukraine's National Security in the Context of Implementation of the Ukrainian National Idea]. Lviv: Spolom [in Ukrainian].
17. Kolodnyi, A. & Fylypovych, L. (Eds.). (2011). *Relihiia – svit – Ukraina. Kolektyvna monohrafiia v 3-kh knykhakh. Knyha II: Mizhkonfesiini vidnosyny polikonfesiinoi Ukrainy* [Religion - the World - Ukraine. Collective monograph in 3 books. Book II: Interfaith relations of the confessional Ukraine]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, I [in Ukrainian].
18. Kolodnyi, A. & Fylypovych, L. (Eds.). (2012). *Relihiia – svit – Ukraina. Kolektyvna monohrafiia v 3-kh knykhakh. Knyha III: Relihiini protsesy v perspektyvi yikh vyiaviv* [Religion - the world - Ukraine. Collective monograph in 3 books. Book III: Religious Processes in the Perspective of Their Detection]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 61 [in Ukrainian].
19. Kolodnyi, A. & Fylypovych, L. (Eds.). (2010). *Relihiia – svit – Ukraina. Kolektyvna monohrafiia v 3-kh knykhakh. Knyha I: Relihiia u sviti kulturno-tsivilizatsiinoho dialohu* [Religion - the world - Ukraine. Collective monograph in 3 books. Book I: Religion in the World of Cultural-Civilizational Dialogue]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 56 [in Ukrainian].
20. *Ukraina relihiina* [Religious Ukraine]. (2008). *Knyha druha: Prohnozy relihiinoho zhyttia*. Kyiv: Ukrainska Asotsiatsiia relihiieznavtsiv; Viddilennia relihiieznavstva Instytutu filosofii imeni H. S. Skovorody NANU [in Ukrainian].
21. Shchokin, H. (2007). *Ukraina i svit na zlami istorii* [Ukraine and the world at the turn of the story]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

Мартишин Денис Сергійович

Кандидат наук з богослов'я, завідувач кафедри українознавства, православ'я та теології
Міжрегіональна академія управління персоналом
03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2

Martyshyn Denys

Ph.D. in theology, head of the Department of Ukrainian Studies, Orthodoxy and Theology
Interregional Academy of Personnel Management
2, Frometivska St., Kyiv, 03039, Ukraine

Email: mdsdenim@ukr.net

Цитування: Мартишин Д. С. Православні церкви України в процесі українського державотворення / Д. С. Мартишин // Аспекти публічного управління. – 2018. – Т. 6. – № 10. – С. 21-30.

Citation: Martyshyn, D.S. (2018). *Pravoslavni tserkvy Ukrainy v protsesi ukrainskoho derzhavotvorennia* [Orthodox churches of Ukraine in the process of ukrainian state formation]. *Public administration aspects*, 6 (10), 21-30.

Стаття надійшла / Article arrived: 07.09.2018

Схвалено до друку / Accepted: 10.10.2018